

ایران

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
موسسه آموزش عالی ادیب مازندران

موسسه آموزش عالی ادیب مازندران

**پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد (M.A) در رشته حقوق
گرایش: خصوصی**

عنوان:

**بررسی خرید و فروش اعضای بدن در نظام حقوقی ایران و
نگاهی در فقه معاصر**

استاد راهنما:

دکتر شهرام اصغری

نگارش:

معصومه برزو

شهریور ۱۳۹۹

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
موسسه آموزشی عالی غیر دولتی امام خمینی

تأییدیه دفاع از پایان نامه - کارشناسی ارشد
گروه: حقوق خصوصی

با یاری از خداوند متعال جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد آقای/خانم معصومه برزو دانشجوی رشته حقوق خصوصی با عنوان بررسی خرید و فروش اعضای بدن در نظام حقوقی ایران و نگاهی در فقه معاصر تاریخ ۹۹/۰۶/۱۹ با حضور هیأت داوران برگزار شد و با نمره ۱۷/۰۰ و درجه خوب به تصویب رسید.

نام و نام خانوادگی	مرتبه علمی	عضو هیئت علمی	سمت	امضا
دکتر شهرام اصغری	استادیار	موسسه ادیب مازندران	استاد راهنما	
دکتر احمد امیر معزی	استادیار	موسسه ادیب مازندران	استاد داور	
دکتر محمود شربتیان	استادیار	استاد مدعو	استاد داور	

ارائه مقاله توسط دانشجو بلی خوب

نمره حاصل از ارزشیابی مقاله/مقالات دانشجو برابر ضوابط..... محاسبه و نمره نهایی دفاع از پایان نامه (مجموع نمره دفاع و مقاله) با درجه..... و با عدد ۱۷/۰۰ با حروف خوب تعیین گردید.

واحد تحصیلات تکمیلی
موسسه آموزش عالی غیر دولتی امام خمینی
مازندران

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
موسسه آموزش عالی غیر دولتی ادیب مازندران

«بسمه تعالی»

«تعهد نامه اصالت رساله یا پایان نامه»

اینجناب معصومه برزو

دانش آموخته دوره کارشناسی ارشد رشته حقوق خصوصی در تاریخ ۱۹/۰۶/۹۹ از پایان نامه خود که تحت عنوان بررسی خرید و فروش اعضای بدن در نظام حقوقی ایران و نگاهی در فقه معاصر با حضور هیأت داوری برگزار شد و کسب نمره ۱۷/۵ و با درجه خوب اخذ نموده ام بدین وسیله متعهد می شوم:

(۱) این پایان نامه / حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجناب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و ....) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست مربوط ذکر و درج کرده ام.

(۲) این پایان نامه / قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاهها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.

(۳) چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هر گونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و ... از این پایان نامه داشته باشند از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.

(۴) چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را می پذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجناب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی: معصومه برزو
تاریخ و امضاء:

سپاسگزاری

از زحمات بی دریغ استاد فرزانه و بزرگوایم جناب آقای دکتر شهرام اصغری که زحمت راهنمایی پژوهش پیش رو را تقبل نمودند و راه را در این مهم، برایم هموار ساختند و همچنین اساتید محترم موسسه آموزش عالی ادیب مازندران که در محضرشان علم آموزی نمودم، نهایت تشکر و سپاسگزاری را دارم.

باشد تلاش هایم موجب جلب رضایتشان گردد.

تقدیم به

پدر و مادرم، مهربان فرشتگانی که لحظات ناب باور بودن، لذت و غرور دانستن، جسارت خواستن، عظمت رسیدن و تمام تجربه های یکتا و زیبای زندگی، مدیون حضور سبز آنهاست.

فهرست نشانه های اختصاری

قانون اساسی	ق.ا
قانون آیین دادرسی مدنی	ق.ا.د.م
قانون مدنی	ق.م
قانون مسئولیت مدنی	ق.م.م
جلد	ج
چاپ	چ
رجوع کنید	ر.ک
نگاه کنید	ن.ک

فهرست مطالب

عنوان.....	صفحه
چکیده	۱
مقدمه	۲
الف- بیان مسأله	۳
ب- اهمیت و ضرورت تحقیق	۴
ج - سوالات تحقیق	۵
د- فرضیه های تحقیق	۵
ه -اهداف تحقیق	۵
و- پیشینه تحقیق	۶
ز - روش تحقیق	۸

فصل اول: کلیات

۱-۱- پیشینه تاریخی انتقال اعضاء	۱۰
۱-۱-۱-تاریخچه پیوند و انتقال اعضاء در جهان	۱۰
۱-۱-۲- تاریخچه پیوند اعضاء در ایران	۱۱
۱-۲-۱- اشکال انتقال عضو	۱۳
۱-۲-۱-۱- حالات مختلف انتقال عضو	۱۳
۱-۲-۱-۲-۱-تأمین عضو از انسان زنده	۱۴
۱-۲-۱-۲-۱-تأمین عضو از جسد	۱۴
۱-۲-۲-۱- انواع اعضاء قابل پیوند	۱۵

فصل دوم: تبیین بیع اعضاء بدن در نظام حقوقی ایران

۱-۲- بررسی شرایط اساسی صحت معامله در خرید و فروش اعضاء بدن	۱۸
--	----

- ۱۹-۱-۱-۲- مالیت اعضاء بدن.....
- ۲۰-۱-۱-۱-۱-۲- تعریف لغوی مال.....
- ۲۰-۱-۱-۱-۲- تعریف اصطلاحی.....
- ۲۲-۱-۱-۲- مالیت در حقوق مدنی ایران.....
- ۲۲-۱-۲-۱-۱-۲- مالیت نوعی.....
- ۲۳-۱-۲-۱-۱-۲- مالیت شخصی.....
- ۲۳-۱-۱-۳- مالیت اعضاء بدن انسان.....
- ۲۶-۱-۲- منفعت عقلایی مشروع، معین و قابل تسلیم بودن مورد معامله.....
- ۲۶-۱-۲-۱-۲- منفعت عقلایی مشروع.....
- ۲۸-۱-۲-۲- معین و قابل تسلیم بودن.....
- ۳۰-۱-۳- مشروعیت جهت معامله اعضاء بدن.....
- ۳۱-۱-۳-۱-۲- مفهوم جهت.....
- ۳۳-۱-۳-۲- جهت در معامله اعضاء بدن انسان.....
- ۳۵-۱-۴- رابطه حقوقی انسان با اعضاء بدن خویش.....
- ۳۶-۱-۴-۱-۲- شناخت مفهوم ملکیت.....
- ۳۶-۱-۴-۱-۲- معنای ملکیت.....
- ۳۷-۱-۴-۱-۲- مالکیت بر جسم.....
- ۳۷-۱-۵- معامله اعضاء بدن در قلمرو حقوق مربوط به شخصیت.....
- ۳۹-۲-۲- بررسی اثر اصل حاکمیت اراده در انتقال اعضاء بدن.....
- ۴۰-۱-۲-۲- اصل حاکمیت اراده.....
- ۴۲-۲-۲- عوامل محدود کننده اصل حاکمیت اراده.....
- ۴۳-۱-۲-۲- معامله اعضاء بدن در عرصه مقررات آمره.....
- ۴۷-۲-۲-۲- خرید و فروش اعضاء بدن در عرصه نظم عمومی.....

- ۲-۲-۳- خرید و فروش اعضاء بدن در عرصه اخلاق حسنه ۵۰
- ۲-۳- ماهیت خرید و فروش اعضاء بدن انسان ۵۳
- ۲-۳-۱- ماهیت معاملات اعضاء بدن انسان به اعتبار شرایط انعقاد ۵۵
- ۲-۳-۱- معامله اعضاء بدن انسان و ماده ۱۰ قانون مدنی ۵۵
- ۲-۳-۲- معامله اعضاء بدن انسان و عقد بیع ۵۷
- ۲-۳-۳- معامله اعضاء بدن انسان و جعاله ۵۹
- ۲-۳-۴- معامله اعضاء بدن انسان و هبه ۶۲
- ۲-۳-۵- رضایی یا تشریفاتی بودن عقد ۶۴
- ۲-۳-۲- ماهیت معامله اعضاء بدن انسان به اعتبار موضوع و هدف اقتصادی ۶۵
- ۲-۳-۱- معوض یا مجانی بودن معاملات ۶۵
- ۲-۳-۲- مسامحی یا معاملی بودن معاملات ۶۷

فصل سوم: خرید و فروش اعضای بدن از منظر فقهی

- ۳-۱- بررسی اقوال فقهی در خصوص رابطه حقوقی انسان و اعضاء بدن ۶۹
- ۳-۱-۱- کلام قائلین به حق سلطه و ملکیت انسان بر بدن خود ۶۹
- ۳-۱-۱-۱- دیدگاه موافقان حق سلطه ۶۹
- ۳-۱-۱-۲- دیدگاه موافقان ملکیت ۷۱
- ۳-۱-۱-۳- ادله قائلین به وجود سلطه و ملکیت آدمی نسبت به اعضایش ۷۲
- ۳-۱-۲- کلام قائلین به عدم وجود رابطه ملکیت میان انسان و اعضایش ۷۵
- ۳-۱-۲-۱- دیدگاه مخالفین رابطه ملکیت ۷۵
- ۳-۱-۲-۲- ادله قائلین به عدم ملکیت انسان نسبت به اعضایش ۷۶
- ۳-۱-۳- نظریه مختار ۷۷
- ۳-۲- بررسی احکام فقهی قطع عضو ۷۸
- ۳-۲-۱- ادله حرمت قطع عضو ۷۸

- ۷۸.....۳-۲-۱-۱-۱- حکم قطع عضو از بدن انسان زنده
- ۸۰.....۳-۲-۲-۲- حرمت ورود ضرر به نفس
- ۸۳.....۳-۲-۲-۱- حرمت قطع عضو از انسان مرده
- ۸۴.....۳-۲-۲-۱-۱- حرمت مثله
- ۸۶.....۳-۲-۱-۲-۱- حرمت هتک احترام و تذلیل مؤمن
- ۸۷.....۳-۲-۳- موارد جواز قطع اعضاء
- ۸۸.....۳-۲-۳-۱- وصیت بر اعضاء
- ۹۰.....۳-۲-۳-۲- اجازه ولی شرعی
- ۹۱.....۳-۲-۳-۳- اضطرار
- ۹۴..... نتیجه گیری و پیشنهادها
- ۱۰۰..... فهرست منابع و مآخذ

چکیده انگلیسی

چکیده

امروزه با توجه به نیاز افراد بشر به دستیابی اعضای بدن غیر به لحاظ از بین رفتن یا ناقص شدن عضوی از اعضای بیمار و پیشرفت دانش پزشکی منجر به خرید و فروش اعضای بدن و متعاقب آن درمان برخی از بیماری های پیچیده و صعب العلاج شده است. این پدیده نوظهور در فقه و حقوق مباحث و مناقشاتی را برانگیخته است. حقوقدانان و علمای اخلاق نظریات مختلفی پیرامون رابطه مالی بین دهنده و گیرنده عضو ارائه نموده اند. مبحث معامله اعضای بدن و تطبیق آن با اصول حقوقی بایستی به صورت اساسی مورد بررسی قرار گیرد، بدان معنا که در ابتدا رابطه مالکیت یا روابط دیگری همچون حق تصرف انسان در اعضای بدن خویش به اثبات رسد، سپس به شرایط عمومی صحت معاملات پرداخته شود تا در نهایت بتوان وضعیت حقوقی بارزترین نمونه معاملات معوض را مشخص نمود.

نگارنده در پژوهش پیش رو با روش توصیفی و تحلیلی در این موضوع مستحدثه، اینگونه نتیجه گرفته است که برخی از فقها با استناد به آیات و روایات و اجماع، این نوع بیع را جزء مسائل مستحدثه باطل دانسته اند. در مقابل، برخی دیگر از فقها با تمسک به عمومات و اطلاقات آیات و روایات و با توجه به ترتب منفعت عقلایی بر این نوع بیع و با استفاده از شمول و عمومات ادله بیع، بر جواز و صحت بیع اشیای دارای منفعت و اغراض عقلایی تاکید کرده اند.

واژگان کلیدی: اعضا، بدن، مالکیت بر اعضای بدن، معاملات اعضای بدن، فقه و حقوق

مقدمه

الف - بیان مسأله

خرید و فروش اعضای بدن انسان از موضوعات نوظهوری است که در دهه اخیر، از جمله گفتمان فقهی حقوقی روز جامعه گردیده و فقها و حقوقدانان را به بررسی ماهیت و آثار فقهی حقوقی آن وا داشته است. امروزه به لحاظ پیشرفت دانش پزشکی و تقاضای بسیار برای استفاده از اعضای بدن انسان، بازار خرید و فروش اعضای بدن رونق شتابنده ای یافته و این در حالی است که بسیاری از فقها و حقوقدانان اسلامی از منظر فقهی و حقوقی عملیات قطع و معامله و نقل اعضای بدن آدمی را (چه در حالت حیات و چه پس از آن) صحیح نمی دانند، لکن با بررسی و مطالعه دقیق اقوال علمای شیعه و سنی و سوابق روایی موجود و در نظر گرفتن فتاوی بسیاری از مراجع عظام تقلید و مطالعه ده ها استدلال و مستند موافق و مخالف در رابطه با مالیت و معامله اعضای بدن انسان چنین بدست می آید که امروزه با توجه به وجود منافع عقلایی و امکان بهره وری مطلوب از اعضای بدن و اجساد انسانها در نجات جان بیماران و حتی در مواردی تاثیر بسزای آن در پیشرفت دانش و آموزش علوم پزشکی در مراکز آموزشی کشور، امکان خرید و فروش اعضای بدن انسان زنده و مرده و همچنین اجساد آنها، تحت شرایط و ضوابطی وجود دارد. این امر بدین معنا است که اعضای بدن انسان مالیت داشته و دارای مالکیت است و در نتیجه مانند سایر اموال قابل معامله در قالب عقد بیع خواهد بود. هر چند تحولات صورت گرفته در زمینه پیوند اعضای بدن انسان به جهت گسترش کمی و کیفی آن مورد توجه قانونگذار قرار گرفته و نسبت به وضع "قانون پیوند اعضای بیماران فوت شده یا بیمارانی که مرگ مغزی آنها مسلم شده است" و نیز "آیین نامه اجرایی پیوند اعضای بدن" اقدام نموده است، لکن تکلیف قانونی معاملاتی که در این خصوص در جامعه رخ می دهد، مشخص نگردیده است.

با وجود آنکه مخالفان فراوانی در فقه و حقوق در مقابل خرید و فروش و تصرف در اعضای بدن وجود دارد و دو پایه اساسی یعنی مالیت و ملکیت اعضای بدن از دیدگاه برخی فقها مورد تردید قرار گرفته است، لیکن موضوع مذکور دارای اعتبار کافی است. مالیت بالقوه اعضای بدن و ملکیت ذاتی آنها و یا حداقل سلطه انسان بر آنها، توانایی لازم برای فروش آنها را طبق شروطی بوجود آورده است. مقابله با مسئله بیع اعضاء، مخالفین را به سوی انحصاری نمودن انتقال به دو طریق دیگر یعنی

وصیت و هبه اعضای بدن نموده است. اگر چه در انتقال عضو از شخص زنده به شخص دیگر با بیع، موضوعی حل شده است، اما مخالفین، هبه اعضای بدن را ترجیح دادند. درست است که همه اعضای بدن از نظر انسانی دارای جایگاه والایی است اما بیع اعضای بدن انسان نیز به عنوان یک راه حل مطرح شده است. راه حل مذکور با وجود اهداف عقلایی بودن توأم با یک عمل معنوی راه حل معقول و موجهی است.

از منظر فقهی بنابر قول به سلطنت، و مبنای کفایت سلطه بر مبیع و یا بر مبنای ملکیت انسان بر اعضای خود و با قبول مملوک بودن مبیع در عقد بیع و مالیت داشتن اعضای بدن، فروش اعضا از این حیث مانعی ندارد؛ منتها در فروش اعضا متصل به بدن، مملوکیت اعضای به غیر، لازم می آید و از این حیث فروش آن مشکل است؛ اما درباره فروش عضو مقطوع، در مالیت داشتن آن شکی نیست. اگر در مالیت آن تردید، و یا آن را انکار کنیم، چنانچه بیع با غرض شخصی عقلایی صورت گیرد بر مبنای کفایت آن در بیع، فروش آن مانعی ندارد و ادله مربوط به حرمت بیع میت به غیر موارد منفعت عقلایی حلال، انصراف دارد.

با توجه به موارد معنونه فوق الذکر نگارنده در پژوهش پیش رو در پی تبیین و بررسی خرید و فروش اعضای بدن و رویکرد فقهای معاصر و شناخت چالش ها و خلأهای پیرامون آن می باشد.

ب- اهمیت و ضرورت تحقیق

به علت جدید بودن موضوع و عدم وجود قوانین و مقررات مدون در خصوص معاملات اعضاء بدن، تحقیق در این موضوع ضروری می نماید. تلاش سایر کشورها همچون آمریکا، کانادا، انگلیس و ... در جهت شناسایی و تحلیل معاملات راجع به اعضاء بدن و قانون گذاری در این خصوص موجب تحقیقات گسترده و دامنه داری در این باره شده است که خلاء آن در حقوق ایران احساس می شود. کلی بودن تحقیقات صورت گرفته در این باره، ندرت ورود صاحب نظران به بحث حقوقی و فقهی آن، توجه بیش از حد به مسأله اهداء و پیوند عضو، به جای معاملات معوض در خصوص اعضاء بدن، این ضرورت را آشکارتر می سازد.

ج - سوالات تحقیق

سوال اصلی تحقیق:

۱- وضعیت حقوقی معاملات اعضای بدن انسان از دیدگاه حقوق ایران و فقه امامیه چیست؟

سوالات فرعی تحقیق:

۱- رابطه حقوقی انسان و اعضاء خود از منظر فقه و حقوق چیست؟

۲- ماهیت حقوقی انتقال عضو چیست؟

د- فرضیه های تحقیق

فرضیه اصلی تحقیق:

۱- به نظر می رسد با توجه به وجود اصل آزادی قراردادها و تلقی مالیت داشتن یا عدم مالیت موضوع معامله (اعضای بدن) و مشروعیت یا عدم مشروعیت جهت معامله، دیدگاه فقها و حقوقدانان در این باره متفاوت می باشد.

فرضیات فرعی تحقیق:

۲- به نظر می رسد بنابر دیدگاه فقها و حقوقدانان می توان مالکیت انسان بر اعضاء خود و یا حق سلطه وی بر اعضاء خود را پذیرفت.

۳- با توجه به صحت انتقال عضو بدن، ماهیت حقوقی آن بسته به اراده طرفین عقد می باشد.

ه - اهداف تحقیق

هدف کلی از پژوهش پیش رو عبارتند از:

بررسی خرید و فروش اعضای بدن در نظام حقوقی ایران و نگاهی در فقه معاصر

اهداف جزئی:

- ۱- تبیین و شناخت معیارهای حاکم بر خرید و فروش اعضای بدن در نظام حقوقی ایران و فقه معاصر
- ۲- بررسی دیدگاه موافقان و مخالفان خرید و فروش اعضای بدن در نظام حقوقی ایران و فقه معاصر
- ۳- بررسی و تبیین ماهیت معاملات راجع به خرید و فروش اعضای بدن
- ۴- شناخت و تبیین مستندات قانونی پیرامون خرید و فروش اعضای بدن در نظام حقوقی ایران
- ۵- تعیین و شناسایی موانع و خلأهای قانونی در راستای خرید و فروش اعضای بدن
- ۶- بررسی و تحلیل آراء وحدت رویه، نظریات مشورتی و نظریه های دکترین حقوقی و همچنین فتاوی فقهای عظام پیرامون موضوع پژوهش حاضر.

و- پیشینه تحقیق

پیرامون موضوع پژوهش حاضر، تحقیقی به صورت مدون و یکپارچه از سوی حقوقدانان و فقهای عظام صورت نگرفته و مسبوق به سابقه نمی باشد. لیکن از جمله آثاری که از منظر ماهوی تشابه اندکی با موضوع پژوهش پیس رو را دارا می باشد، عبارتند از:

- ۱- آدابی، حمیدرضا، (۱۳۹۴)، بررسی مبانی فقهی حقوقی و اخلاقی بیع اعضای بدن انسان با رویکردی به نظر امام خمینی(س)، مجله پژوهشنامه متین، دوره دوم، شماره چهارم
- نگارنده در پژوهش فوق الذکر بیان می دارد: حقوقدانان و اخلاقیون دنیا نظریات مختلفی پیرامون رابطه مالی بین دهنده و گیرنده عضو ارائه کرده‌اند. مبحث معامله اعضای بدن بایستی به صورت اساسی مورد بررسی قرار گیرد، بدان معنا که در ابتدا رابطه مالکیت یا روابط دیگری همچون حق تصرف انسان در اعضای بدن خویش به اثبات رسد، سپس به شرایط عمومی صحت معاملات پرداخته شود تا در نهایت بتوان وضعیت حقوقی بارزترین نمونه معاملات معوض را مشخص نمود، البته توجه به مسائل اخلاقی مطرح در این زمینه از اهمیت شایانی برخوردار است، زیرا قوانین با پشتوانه اخلاق پایا و ماندگار خواهند شد و این قواعد اخلاقی است که در ایجاد و تفسیر قواعد حقوقی نقش فعالی ایفا می‌کند. بنابراین به منظور تبیین وضعیت حقوقی معامله اعضای بدن بایستی به قواعد اخلاقی نیز توجه نمود.

۲- رجایی، فاطمه، محقق داماد، سید مصطفی، (۱۳۹۴)، بررسی فقهی حقوقی مالیت اعضای بدن انسان، مجله فقه پزشکی، دوره هشتم، شماره بیست و هفتم

نگارنده در پژوهش فوق الذکر بیان می دارد: امروزه توسعه دانش پزشکی درباره انسان و اعضای بدن وی، باعث گردیده تا مسائل پیچیده‌ای مانند جداسازی و پیوند اعضای بدن و در خلال آن بحث خرید و فروش اعضا، وصیت و هبه آن‌ها در حوزه مطالعات فقهی و حقوقی مطرح شود. از این رو بررسی این مسائل به دلیل تبیین مشروعیت آن از اولویت برخوردار است. یکی از مقدمات تبیین حکم اولیه این موضوعات این است که وضعیت مالیت اعضای بدن انسان در فقه و حقوق روشن گردد، در این نوشتار با روش توصیفی - تحلیلی و از نوع داده‌های کتابخانه‌ای در ابتدا تعریف و تقسیمات اعضای بدن و شرایط مالیت اشیا در فقه و حقوق را مورد بررسی قرار داده، سپس با توجه به ادله جواز جداسازی اعضا، ملاک‌های مالیت اشیا مانند منفعت محله مقصوده عقلایی، تقاضای مردم و بنای عقلایی که منعی از طرف شارع درباره آن نیامده و همین عدم منع دلیل بر امضای شارع است، چنین نتیجه گرفته است مالیت اعضای بدن انسان، وابسته به چگونگی وضعیت نقل و انتقال آن‌ها دارد.

۳- روحانی، سید محمد صادق (۱۴۱۴ق)، المسائل المستحدثه، قم، موسسه دارالکتاب

نگارنده در پژوهش فوق الذکر بیان می دارد: ارتباط انسان با اعضای بدن خویش، از مباحثی است که امروزه در حل برخی مسائل مستحدثه بدان توجه می کنند. تعیین نوع این رابطه و قلمرو آن با بررسی ریشه‌های بحث در متون فقهی، در برخی از مسائل فقهی و حقوقی، همچون اهدای عضو در زمان حیات و پس از آن [هنگام مرگ مغزی] و همچنین بحث اخذ مال در برابر عضو، اثر مستقیم خواهد داشت. ماهیت این رابطه در کلام فقیهان و برخی نویسندگان با عنوان رابطه «تملیکی» ملکیت ذاتی و اعتباری و «تسلیطی» تبیین شده است. با بررسی ادله فقهی و مبانی حقوقی، این رابطه از نوع سلطنت است و بر فرض تمامیت آن نزد عقلا، نمی توان به مباحثی همچون حرمت «ضرر بر نفس» و «قتل نفس» به منزله محدودکننده این سلطنت استناد کرد؛ زیرا ادله آن دلالتی بر این زمینه ندارند و مطلب از این نظر جهت قابل خدشه نخواهد بود؛ هرچند گستره سلطنت مستفاد از سیره، روشن نیست. از

آثار تبیین این رابطه، مشخص شدن پاسخ این پرسش است که آیا انسان در برابر اعطای عضوی از بدن خود به دیگری، می تواند طلب عوض کند و آن را در قالب خرید و فروش طرح نماید، یا اینکه چنین اختیاری ندارد. آنچه از بررسی اقوال و ادله به دست می آید، این است که اگر به هر دلیلی، عضوی از بدن انسان قطع شود، عنوان مال بر آن صدق می کند و قابل معاوضه و خرید و فروش خواهد بود.

ز - روش تحقیق

در پژوهش پیش رو از روش توصیفی تحلیلی بهره گرفته شده است. بدین معنا که با تبیین «خرید و فروش اعضای بدن در نظام حقوقی ایران و نگاهی در فقه معاصر» و همچنین مراجعه به آراء، نظرات دکترین حقوقی و فقهای معاصر و با بررسی اصول حاکم حقوقی به تحلیل و ارزیابی و نتیجه گیری پرداخته شده است. برای نیل به این منظور ضمن بررسی قوانین و مقررات کیفری و تألیفات موجود در این زمینه و مراجعه به منابع اینترنتی، تحقیق بصورت نظری و کیفی و کتابخانه ای گردآوری شده است.

فصل اول: کلیات